

Vergeten episode uit Nederlands-Indië opgetekend

‘Ik koester niet langer wrok’

Jeanette Bosman

Tanks rollen door Soerabaja

Voor de 39^e keer vond dit jaar in Den Haag op 15 augustus jl. de Indië-herdenking plaats. Deze bevrijdingsdag van Nederlands-Indië roept nog steeds gemengde gevoelens op. Elise Lengkeek legde het verhaal van Ferry Holtkamp vast. Jeanette Bosman is een overlevende uit die tijd: ‘We kwamen na de bevrijding in een nog grotere chaos terecht. Voor ons was het geen bevrijding.’

TEKST MONIQUE ROUBOS BEELD ELISABETH ISMAIL/ANP/ EA

Filmtip:

Het Indisch verzet

Binnenkort verschijnt de film *Het Indisch verzet*. Deze biedt een heldere kijk op een volkomen onbekende episode uit de Tweede Wereldoorlog. Maar anders dan het Nederlandse verzet is het verzet tegen de Japanners niet tot ontwikkeling gekomen. Waarom niet? En waar bestond dat Indische verzet uit? Aan het woord komen (Indische) Nederlanders, Indonesiërs en Japanners, waaronder oud-verzetman Ferry Holtkamp. Voor een impressie kijk op www.dammasfilms.nl.

Elise Lengkeek

BIJ HET VALLEN van de avond komt de grote muurhagedis, de *tokeh*, uit zijn schuilplaats. Hij wandelt langs muren en plafonds, op zoek naar een lekker hapje. Luid en duidelijk roept hij zijn naam. Mijnheer wil aandacht. Zo vraagt *Radio Tokeh* (zie kader) wekelijks aandacht voor de Indische Nederlanders. 'Om de klamboe van vergetelheid die over de geschiedenis hangt, op te lichten.'

Jeanette Bosman verleent graag haar medewerking aan dit programma. De dame van Nederlands-Indische afkomst is 81 jaar, kweek en intelligent. Haar geest is onaangetast door de tijd. Dat is bijzonder, want ze heeft op Java de Tweede Wereldoorlog meegemaakt. Haar broer sneuvelde, de rest van het gezin belandde in verschillende kampen en haar verloofde stierf tijdens de eerste politieke actie.

In het voorjaar verscheen het verhaal van Jeanette Bosman in drukvorm: *Als de wajangpoppen uit het schimmenspel*. Bosman hoopt dat haar lezers door het boek een beter inzicht krijgen in het drama dat zich in de Gordel van Smaragd heeft afgespeeld. Een drama waar zo'n 300.000 Nederlanders mee te maken kregen. Velen van de 100.000 volbloed Nederlanders (totoks) en 200.000 Nederlanders van gemengd bloed (Indo's) werden geïnterneerd. Eerst door de Jappen, daarna door de vrijheidsstrijders van de republiek Indonesië.

Er telde maar één ding en dat was overleven

Chaos

Jeanette is duidelijk: 'Ik wil niet dramatisch doen. Voor niemand was de oorlog een pretje. Maar een groot verschil is dat Nederland bevrijd was in 1945. Wij kwamen na de bevrijding op 15 augustus in een nog grotere chaos terecht. Voor ons was het geen bevrijding.'

Jeanette zat in een jappenkamp toen Japan capituleerde. Zij en haar lotgenoten hadden geen flauw benul van de werkelijkheid buiten het kamp, hoewel ze wel vermoedden dat er iets aan de hand was. Na 15 augustus werd het eten iets beter, pleegden sommige Japanse bewakers zelfmoord en waren andere stomdronken. Uiteindelijk werd gezegd dat 'het de Japanse keizer had behaagd om de oorlog te beëindigen'. 'Wij dachten: nu worden we spoedig bevrijd. Maar dat duurde nog maanden, tot oktober. De Engelsen vonden het veiliger als wij in het kamp bleven. Ontsnappen was niet mogelijk. In die periode zijn alsnog veel mensen overleden.'

Bamboestokken

Zo veilig was het inderdaad niet buiten de kampen, waarin tienduizenden opgesloten zaten. De beruchte

Bersiapperiode was ingetreden (Bersiap betekent 'Wees paraat'). Het was een onderdeel van de Indonesische vrijheidstrijd en duurde van 17 augustus 1945 tot 21 juli 1947, toen de eerste politieke actie begon. Het was een ongeordende chaotische strijd omdat de jonge republiek nog niet over een gedisciplineerd leger beschikte. Vooral de *pemoeda's* (jongeren) waren berucht. Met een rode band om het hoofd roofden, moordden en verkrachtten ze alles wat koloniaal was. Ze waren bezeten door een fanatieke haat, die de Japanners uit eigenbelang hadden gevoeld.

Schrijnend is het verhaal dat Jeanette vertelt over haar vader die uit de beruchte Werfstraat-gevangenis terugkeerde: 'Zijn hongeroedeem is vergevorderd. Meer strompelend dan lopend weet hij zich in een trein te hijsen en vertrekt richting Soerabaja, op zoek naar zijn gezin. Nauwelijks twee weken later wordt hij door een stel opgeschoten *katjongs* (straatjongens), gewapend met bamboestokken, krissen en vuurwapens die op de Jap zijn buitgemaakt, opnieuw gevangengenomen.'

De uitzending van Radio Tokeh is elke woensdag van 17.00 tot 18.00 uur, uitgezonden door Radio Ridderkerk. Info: www.radiotokeh.nl.

Toen Ferry en Rie in ondertrouw gingen, bleek dat Ferry officieel te boek stond als 'in 1943 overleden in de Soekamiskingevangenis te Bandoeng'. Tijdens de huwelijksceremonie werd hij opnieuw ingeschreven in het bevolkingsregister.

Een beeld van de bezetting van Tanggoelangan, Java.

Suikerfabrieken

In oktober 1945 werd Jeanette teruggebracht naar Soerabaja, de plaats waar ze was opgegroeid. In open vrachtwagens werden zij en haar kampgenoten zwaar bekogeld door een woedende menigte. Ze overleefde deze aanslagen, maar nog geen paar weken later brak in Soerabaja de hel los met de strijd tussen de Britten en Indonesiërs. De Britten veroverden straat na straat, gebouw na gebouw. 'Stoffelijke resten van mensen en dieren lagen in de berm, huizen waren uitgebrand, hoofden van slachtoffers staken op bamboestokken. De stank van ontbindend vlees met kruitdamp en brandlucht was walgelijk.' De Indonesische inwoners sloegen massaal op de vlucht. De Indo-Europese inwoners hoopten bevrijd te worden door de Britten, maar waren inmiddels door Indonesische troepen onder barre omstandigheden overgebracht naar leegstaande suikerfabrieken.

Zo'n 50.000 Nederlanders, waaronder Jeanette, werden opnieuw opgesloten in een Bersiapkamp.

Jappensnot

Een Bersiapkamp was vele malen erger dan een jappenkamp, zegt Jeanette gedeclareerd. 'De Japanners waren ondanks hun wreedheden goed getraind en gedisciplineerd. De Indonesiërs waren een vrijgevochten zootje. Je was een willoos werktuig in hun handen. Er waren dan ook genoeg straffen. Een vrouw zat 24 uur lang in een klein hok waarin het wemelde van het ongedierte. Gillend gek werd ze. In het kamp was geen voedsel te krijgen, we moesten zelf maar kijken hoe we daaraan kwamen. O, wat heb ik verlangd naar 'jappensnot', een bordje stijfsel dat we in het jappenkamp kregen!

In het Bersiapkamp heerste veel corruptie. Wie de liefde bedreef met de Indonesiërs kreeg van alles voor elkaar. Wat me het meest trof, was de verruwing onder de kampgenoten. Er telde maar één ding en dat was overleven. Bijna iedereen had dysenterie en ik kreeg bovendien geelzucht. Het kamp was een plaats van wanhoop, verdriet, ontbering, angst, vernedering, mishandeling, ziekte, honger, open wonden door vitaminegebrek en altijd jeuk door luizen. Wat me op de been hield, waren de woorden van mijn vader, vlak voordat de oorlog uitbrak: 'Beloof me dat je goed op je moeder zal passen. Het is een bijzondere vrouw en ik houd zielsveel van haar. Houd je hoofd koel en ren niet als een kip zonder kop rond. Je bent een kind

maar ook een echte De Raedt. Die laat zich niet kisten. Door niets en niemand.'

In juni 1946 kwam Jeanette eindelijk vrij en werd ze naar Nederland gevlogen. Om haar oorlogsherinneringen te verwerken, zoekt ze jaren later hulp bij het Centrum '45.

Ik beken

In het voorjaar verscheen niet alleen het boek van Jeanette, maar ook het levensverhaal van Ferry Holtkamp. Wat Jeanette zich pas tijdens dit gesprek realiseert, is dat deze Ferry, hoofdpersoon van het boek *Ik beken*, een paar straten verderop woonde in Soerabaja. Ferry en Jeanette waren nagenoeg even oud toen de oorlog uitbrak, maar zij hebben elkaar nooit gekend.

Het boek *Ik beken* vertelt de geschiedenis van Ferry Holtkamp. De 15-jarige Ferry Holtkamp dacht dat met twee woorden, die jaren later de titel van zijn boek zouden worden, een einde zou komen aan de martelingen waaraan de Japanse beulen hem al weken onderwierpen. Hij nam deel aan het Indisch verzet nadat Japanse soldaten zijn vriendje Donnie voor zijn ogen neergeschoten hadden. Drie maanden later werd hij gearresteerd. Jarenlange wreedheden volgden, in zes verschillende gevangenschappen. Toen hij in oktober 1945

**Alleen de liefde beschikt
over het vermogen het
kwade te overwinnen**

Boeken:

- *Ik beken* van Elise G. Lengkeek, uitgeverij Mistral, ISBN 9789049951092, €19,95.
- *Als de wajangpoppen uit het schimmenspel* van Jeanette Bosman, uitgeverij Free Musketeers, ISBN 9789048405121, €22,95.
- *Bersiap, opstand in het paradijs!* van Herman Bussemaker, uitgeverij Walburg Pers, ISBN 9789057303661, €39,50.
- *Atlas van de Bersiapkampen* van H. Beekhuis e.a., uitgeverij Beekhuis, ISBN 9789052944364, €37,00.

de Koenigan-gevangenis verliet, dacht hij dat hij eindelijk vrij zou zijn. In plaats daarvan viel de nog jonge Ferry in handen van de extremisten in Soerabaja. Hem wachtten ontstellende vernederingen. In de tijd die volgde, stond hij geregeld oog in oog met de dood, maar telkens overleefde hij op wonderlijke wijze. Na de oorlog begroef hij zijn herinneringen en beloften. Jarenlang zweeg Ferry in alle talen over zijn verleden, ondanks de eed die hij en zijn kameraden ooit zwoeren dat wie zou overleven, zou getuigen. Ferry zweeg tot het verleden hem opbrak en hij het moeilijkste besluit van leven nam: zijn verhaal alsnog delen.

Oude melodie

Ferry Holtkamp liet Elise Lengkeek (51) zijn verhaal optekenen. 'Er is iets wat sterker is dan de haat en verbittering, sterker zelfs dan de dood. Zo sterk, dat het je terugzet in het leven om de taak te volbrengen waartoe je geroepen bent', vertelt hij. 'Is deze stille kracht uiteindelijk de essentie van wat wij liefde noemen? Liefde met een hoofdletter? Vele, vele jaren geleden verstomde het liedje dat ik vroeger neuriede als ik over de sawa's zwierf. Sinds kort word ik af en toe wakker met die oude melodie in mijn hoofd. Onlangs kwam ik te weten dat dit lied begint met: 'U bid ik aan, o God der liefde'. Mijn geloof heb ik verloren in de gevangenis. Wie God is, blijft voor mij een groot raadsel. Maar als ik terugkijk, koester ik niet langer wrok in mijn hart. Op dit moment groeit zelfs elke dag de verwondering een beetje meer.' Vorig jaar november overleed Ferry Holtkamp.

Indisch verzet

De schrijfster van *Ik beken*, Elise Lengkeek, vertelt dat ze jarenlang intensief naar Ferry's ervaringen tijdens de Tweede Wereldoorlog heeft geluisterd. 'Zijn ervaringen verontrustten mij, omdat ik ze niet kon koppelen aan de beperkte en eenzijdige geschiedschrijving over die tijd. Ik hoop dat het lezen van *Ik beken* ertoe leidt dat er meer begrip ontstaat over het verzwegen leed van de Indische mensen. En over wat onze militairen die naar Indië werden gestuurd feitelijk te wachten stond.'

Waarom zegt die periode ons zo weinig?

'Nederland was vooral druk met het likken van zijn eigen oorlogswonden. Wij had-

den werkelijk geen idee hoe de oorlog in Nederlands-Indië was verlopen. Wij wisten niet wat dat had betekend voor onze Nederlandse en Indische landgenoten die gerepatriëerd werden vanuit jappenkampen, gevangnissen en Bersiapkampen. Wie het wel aandurfde zijn ervaringen te delen, werd niet geloofd. Men dacht dat de Tweede Wereldoorlog in het prachtige, tropische Indië lang zo erg niet kon zijn als wat wij in Nederland hadden meegemaakt.'

Over het Indische verzet is weinig bekend. Breekt dit boek een lans daarvoor?

'Ja, absoluut. Ferry Holtkamp was ondanks zijn jonge leeftijd al bij het verzet tegen de Japanners betrokken. Een van de verzetscellen opereerde onder leiding van de KNIL-militair Iwan Niggebrugge vanuit het ouderlijk huis van Ferry. Omdat Ferry tenger en slim was, bleek hij uitermate geschikt om 's nachts met zijn maten in te breken bij de

Oorkonde van de vereniging Voormalig Verzet Oost-Azië, die Ferry kreeg uitgereikt voor zijn deelname aan het gewapende verzet in voormalig Nederlands-Indië.

opslagplaatsen waar de jappen hun wapens bewaarden. Het idee was dat als de Amerikanen zouden komen, de Japanners snel en effectief uitgeschakeld konden worden. Dat Ferry hierover zo uitvoerig kon vertellen, is bijzonder. Er waren namelijk maar weinig overlevenden van het Indische verzet. In het eerste jaar van de Japanse bezetting werden meer Nederlanders geëxecuteerd wegens verzetsdaden dan in geheel Nederland in vijf jaar.'

Nog een drijfveer om je boek te schrijven is dat uiteindelijk de liefde overwint.

'Omdat ik steeds vragen bleef stellen, moest Ferry uiteindelijk de confrontatie met zichzelf aangaan. Met zijn leven toen en nu, en zijn manier van overleven. De kracht van liefde wordt voor het eerst zichtbaar als de moeder van Donnie (zijn vriendje) Ferry in haar armen sluit wanneer hij haar opzoekt om te vertellen dat Donnie dood is. Dat raakt hem diep, dieper dan hij beseft. Door zijn eigen moeder is hij nooit geknuffeld en getroost. Het zijn dan ook de armen van Donnies moeder die hem door de martelingen en de gevangenschappen heen dragen. Als een engel verschijnt zij steeds in zijn dromen als hij de moed dreigt te verliezen.

Hij ervaart ook de liefde van zijn verzets- en celmaatje Cor Siebrand die voor hem door het vuur gaat, en later de liefde van zijn vrouw Rie. Zij vecht als een leeuw voor Ferry als ze na ruim 25 jaar huwelijk erachter komt waar haar man doorheen is gegaan. Aan het eind van zijn leven gaat Ferry begrijpen wat hem heeft doen overleven. Hij kan zijn verbittering loslaten. Daarom wil ik dit verhaal van generatie op generatie doorgeven. Alleen de liefde beschikt over het wonderlijke vermogen het kwade te overwinnen, zelfs als je voor je leven geschonden bent.' ■

Links:

www.indieherdenking.nl
www.eliselengkeek.nl

Quinta **OP HET NET**

TEKST: WALTER WIJNHOFEN

Nederlands-Indië in brieven, beeld en geluid

Het was niet altijd pais en vree in 'de gordel van smaragd'. De geschiedenis van Nederlands-Indië kent veel wapengekletter en koloniale oorlogen.

Het begon met de in 1602 opgerichte Verenigde Oost-Indische Compagnie, www.voc-kenniscentrum.nl, en eindigde in 1963 met de overdracht van Nieuw-Guinea aan de Verenigde Naties. De site www.indiegangers.nl is voornamelijk gewijd aan de oorlog in voormalig Nederlands-Indië. Op www.veluwebataljon.nl leest u mee met brieven van een Nederlandse soldaat in Nederlands-Indië die hij stuurde van 1946 tot 1949. Het Nationaal Archief neemt met digitale documenten van 1940 tot 1950 'afschied van Indië', www.afscheidvanindie.nl.

Foto's en families

Het www.indischalbum.nl is een ode aan voorgaande generaties. Patrick Wouters heeft de site gevuld met verstilde portretten en bijzondere verhalen uit voormalig Nederlands-Indië. Meer oude (en nieuwere) foto's op www.semarang.nl. Op de fraaie site www.virtueelindie.nl is Soerabaja digitaal nagebouwd. Diverse locaties zijn te bezoeken via de plattegrond in tekst, beeld en geluid.

Voor Indische familiegeschiedenissen en stamboomonderzoek kunt u terecht bij de Indische Genealogische Vereniging www.igv.nl. Raadpleeg hier Janssens Indisch Repertorium met ruim

231.000 verwijzingen naar bijna 59.000 familienamen. De Stichting Indisch Familiearchief stelt zich voor op www.sifa.nl.

Indische klanken

'Er is een eiland in de zon waar het allemaal ooit begon, meer dan een herinnering, Insulinde, ons begin', zingt Wouter Muller op zijn cd *Indisch hart*. Geen typisch Indische muziek, maar wel teksten over het Indische leven in Nederland. En heimwee. Beluister cd-fragmenten op www.woutermuller.com. Authentieke muziek uit Indonesië is 'gamelan' of 'krontjong'. Luister mee op www.gamelanhuis.nl en bestel cd's bij webwinkel www.indonesian-music.com.

Ontmoetingsplaatsen

Geen stad in Nederland heeft zo veel tastbare herinneringen aan Indië als Den Haag, ook wel 'de weduwe van Indië' genoemd. In de Javastraat zetelt Stichting Pelita, www.pelita.nl, die de doelstelling heeft om hulp te bieden in materiële en geestelijke zin aan mensen die geboren zijn in voormalig Nederlands-Indië. Pelita is initiatiefnemer van www.onzeplek.nl, een virtuele ontmoetingsplaats voor Indische en Molukse mensen wereldwijd. Ook op www.hetindischplein.nl verzamelen zich steeds meer Indische en Molukse organisaties. Op 26 september vindt op Bronbeek de Landelijke Reünie Indische Naoorlogse Generatie (INOG) plaats. Mail voor info naar: inog20jaar@live.nl.

